

Дакле, карактер рата и његова историјска или социолошка улога нису битни. Битне су страхоте и бесмисао које рат доноси. Као одмазде, на пример. И то одмазде по пропорцији – педесет становника Каранова за једног убијеног немачког војника, које су неразумне, морбидне и, веровало се из цивилизацијских разлога, не приличе времену када су се чиниле. Међутим, и даље се бестијално понављају. У истом је контексту и најављена немачка одмазда, сваког десетог матуранта гимназије, због саботаже, при узгоју свилене бубе.

И на крају импресије не треба заборавити да роман Гроздане Олујић *Преживејџи до сујира*, иако објављен са толиким закашњењем, није изгубио своју садржајну и значењску актуелност, као ни модерност и убедљивост приповедања о драматичном сазревању једне младости у суровим ратним околностима. Транспонованем и домаштаванем доживљеног децјег искуства у свом роману, окренута искушењима унутрашњих светова својих јунака, Гроздана Олујић је успела да на особен, утишан и лирски начин изгради причу о одрастању и формирању идентитета у тешким животним условима. Истовремено, списатељица нам је вешто и ненаметљиво пренела свој осећај туге због пролазности младости, и због пролазности уопште, као што су то виртуозно и слојевито чинили Достојевски и Бора Станковић, које ауторка, како рече у једном од интервјуа, и доживљава као своје узоре.

Александар Б. ЛАКОВИЋ

ЈЕДНОСТАВНОСТ КАО ЗАБОРАВЉЕНА ВЕШТИНА

Крста Поповски, *Ина*, Лагуна, Београд 2017

У досадашњем опусу Крсте Поповског (1968) српска читалачка публика имала је прилику да прати развојну стваралачку линију која све изразитије исцртава жанровски преокрет: након *Двојласја* (1994) и још три песничке књиге, аутор се од 2011. године и романа *Еј*, који је ушао и у ужи избор за *НИН*-ову награду, окреће искључиво романескној форми, у којој углавном настоји да проблематизује сложене породичне односе.

Нови роман Крсте Поповског сачињен је од алегорије која би се лако могла назвати прозирном: краву Расину, кућног љубимца породице која је из Хрватске расељена у „Олуји”, чланови породице постепено распарчавају како би утолили глад. Крава умире од последица присвајања делова њеног тела, да би затим главни лик, вајар Владимир, саставио од њених костију скулптуру. Вољена и распарчана отаџбина, осуђена на смрт,

представљена је кроз дисфункционалне породичне односе, али и кроз необично присан однос дечака и краве. Бизарност фабуларне структуре не замагљује алегоричку причу о отаџбини. Чак и посвета Крсте Поповског гласи *Мојој отаџбини Србији*. Приметан је, међутим, следећи парадокс: замагљено је оно што представља наличје такве бизарне приче, а то је прича о једноставности. Једноставан наслов књиге наговештава многа комплексна значења, али истовремено упућује и на изворност свог настанка – Ина је скраћено од Расина, имена српске реке по којој је једна крава домаће расе добила име. Да ли је отаџбина о којој Поповски пише Југославија или Србија, постаје мање важно у контексту идеје о једноставности која се на различите начине манифестује у делу. Крста Поповски у свом забавном роману поставља битна питања о томе како је могуће једноставност супротставити извештаченој модерности садашњице, али и како је могуће сачувати је од банализације и упрошћавања које прети уметности и међуљудским односима.

Аутор спремно одговара на хоризонт очекивања читалаца те се већ на првим страницама романа поиграва са лаким решењима која психологија нуди као одговор на сложена животна питања: „Содомија, инцест и остале изопачености ушле су у моду код психолога, а истовремено су одлични одговори на питања за која немате одговоре. ’Причам ја одавно да је ту нешто изопачено. Тачно сам знала! Тачно сам знала!’...” Читалац, тако, не мора да нагађа да ли се у близкости између дечака, касније младића, и краве „крије нешто више”, и суочава се како са својим свесним или несвесним предубеђењем, тако и са ироничним отклоном од онога што тврде Владимирови родитељи и Марина, њихов породични терапеут. Закључак је једноставан, љубав човека према животињи и њихова чврста везаност не морају се нужно претворити у содомију. Лакоћа са којом се оваква ознака континуирано додељује, истина, неуобичајеном односу, чини да проблем површности постане болно очигледан, па тако и неизоставан када је у питању читање и тумачење овог дела. Присност између краве и човека извор је чуђења и подсмеха, али током романа постаје јасно да није само ова неконвенционална веза третирана на такав начин. Изразима из психотерапеутског речника као што су „Улица поверења” и „Улица искушења” иронизује се покушај побољшања нарушених породичних односа, приказан у једном од најбољих делова романа *Ина*. Цело десето поглавље представља примену решења које предлаже психотерапеуткиња Марина, а која, сем испразних фраза без икаквог значења, не нуди Владимиру и његовим родитељима никакву помоћ ни утеху. Трагикомичне су сцене где један „укућанин” (назив који Марина наглашава да се „породична хијерархија не би испречила на путу оздрављења”) трчи везаних очију са задатком да не прегази руке друга два укућана. Наиме, на тај би начин требало да се гради „саобраћајница” која води у „Улицу поверења”.

Духовите сцене овог поглавља прерастају у апсурдну слику породице која је снажна само у инату, и чије слабости постају очигледне прво у детаљима. Један такав детаљ јесу предуги нокти на ногама Владимировог оца, који сигнализирају његову запуштеност након што је остао без посла. О слабости говори и радост родитеља који без задршке реагују смехом на „од страха укрупљену мушкост” њиховог сина. Он додаје, наизглед само узгредно, још један детаљ – његова мушкост је „незнатна спрам татине”. Владимиров лик приказан је током целог романа у сукобу са својим родитељима, при чему бива свестан своје позиције *слабог наследника*. Није необично што такав наследник постаје уметник, неспособан да се „преквалификује” попут својих родитеља. У контексту романа, оваква позиција подређености преноси се на младу послератну генерацију у Србији уопште. Изгубљена сигурност отаџбине, дома, а затим и породице, прераста у неутаживу потребу за блискошћу. У роману Крсте Поповског испуњење такве потребе налази се у близости са животињом која носи име српске реке. Није излишно поставити следеће питање: зашто аутор бира баш краву? Крава у улози кућног љубимца јесте неочекиван избор, али оно што се суптилно помаља на површини романа, имајући у виду и све Расинине посебне, научене вештине, јесте њена аутентична једноставност. У односу између Владимира и ње нема изопачености ни содомије, интервенције психотерапеута испостављају се као непотребне, а њено име заиста јесте само име једне српске реке. Владимир је онај који жели да сачува једини модел љубави који је имао током живота, уздижући га на ниво уметничког дела. Насупрот њему, други желе да Расину начине мањом. Одговор на питање зашто аутор бира краву а не пса за љубимца свог главног јунака крије се, опет, у једноставној чињеници: крава се може појести. Управо то и раде Владимирови родитељи скидајући месо са њених бутова, чинећи је тако неповратно ослабљеном. Владимир сматра да је његов грех већи и да је своју љубимицу мртву издао. У тузи због њене смрти, у нарастајућем бесу, али и у неутаживој глади, он инсистира на томе да је поједе целу. Свестан да се глад за блискошћу више не може утолити, он пристаје да испуни своје потребе за храном. И овога пута, једина која у томе може помоћи јесте сама крава Расина.

Један од поступака смањивања је скраћивање њеног имена, те тако професор Давид Жутић предлаже Владимиру да скрати име скулптуре за потребе изложбе у Бриселу: „Шта ће вам то србовање тамо? Поготово тај средњи век, то је све веома дискутабилно...”, или: „Довољно је *Ина*, тек да се зна да је женско. Расина је... као да сте обукли мајицу с натписом *Косово је срце Србије*”. Насилно поједностављивање често је у роману *Ина*, при чему је све време јасна опозиција са оним што је изворно, природно и, како је већ поменуто, аутентично у својој једноставности. „Модерна уметност тежи упрошћавању, симболима, наговештајима”,

речи су професора Жутића, и читалац не може а да не остане запитан над смислом и границама упрошћавања, како у уметности, тако и у животу. Уметник који уз помоћ свог професора и ментора схвата да „уметност почиње заправо тамо где престају стварност и истина” остаје парализан у свом стваралачком раду. Њему у помоћ притиче неко ко делује просто, а ко се исказује као поштен човек, прави пријатељ, и истински љубитељ уметности. Лаза, Владимиров друг из војске, вешт је са рукама, осетљив на сузе и слаб у изразу, али оно што добија посебну важност у роману јесте његова способност не само да осети важност једне скулптуре и да поштује гениј ствараоца него и да *учесћује* у изради уметничког дела. Он се не слаже са модерним теоријама и сугестијама о упрошћавању професора Жутића. Предлог професора да се краљој скулптури одруби глава инстинктивно осећа као нечувену бласфемiju, али и као непоштовање уметничке аутономности. Питање о томе колико је уметник слободан да ствара, а затим и представи свету своје уметничко дело, остаје у роману отворено. Иронијско разрешење делује у том контексту као једино могуће, те тако Владимир иступа из своје улоге слабог наследника који не уме да одговори на спољашње притиске – ни оне његових родитеља, ни Маринине, ни притиске свог ментора. Скулптура краве која у стојећем ставу обавља малу нужду супротстављена је чувеној бриселској фонтани у облику дечака који пишки: „Мислио сам да то буде пародија на њиховог дечака: то што зна њихов дечак, зна и наша обична српска крава!” Видљиво је, међутим, да је таква скулптура супротстављена и једној српској алтернативи: Владимир добија предлог да његово уметничко дело послужи као експонат у средњој ветеринарској школи. Понуда липовичког ветеринара Мирослава само је *миш*о које би Владимира требало да задржи у његовој, већ наученој, пасивној улози. Он, међутим, одбија привилегије и заштите такве улоге, и одлучује да иступи „као прави мушкарац”.

Владимир својим неочекиваним поступком указује да се рањива позиција расељеника, уметника, и некадашњег војника, ипак може превазићи. Да би одбранио част своје породице, као и моралне и уметничке вредности до којих му је стало, он мора заборавити да је његова мушкост „незнатна спрема татине”. Зато крај романа Крсте Поповског није предвидив, али је једноставан, па Владимир не реагује никаквим херојским чином. Одговор на разочарања и притиске околине импулсиван је и инстинктиван, али представља акцију која поништава празнину насталу још на почетку романа. Неистинита и бизарна прича о сексу између човека и краве добија расплет који води успостављању равнотеже – Владимир заиста реагује сексом и иницира се у свет „правих мушкараца”. Стара борба сина и мајчаних љубавника у овој ситуацији постаје секундарна у односу на борбу са свим наметнутим ауторитетима савремености: њихово дејство по човека је парализујуће, и он не успева да

делује у мноштву супротстављених захтева који се пред њега постављају. Крста Поповски у роману *Ина* приказује и једну и другу врсту тих захтева, те тако с једне стране разобличава усиљену модерност и вештачку комплексност, док с друге указује на опасност од свеопштег упрошћавања и банализације. Истина се проналази „негде између” и једноставна је попут фразе која се у роману лајтмотивски понавља – „уметност почиње тамо где престаје живот”. Поповски у својој прози успешно преиспитује дату мисао показујући шта значи дубинско захватање у живот са поново оживљеном страшћу. У свом новом роману подсећа читаоце на заборављену вештину једноставности, како у уметничком стварању, тако и у животу.

Сања ВЕСЕЛИНОВИЋ

КРУГ МЕТАКРИТИЧКЕ КВАДРАТУРЕ

Марко Паовица, *Метакритички излети*, Српска књижевна задруга, Београд 2017

Књига *Метакритички излети* четвороделно је конципирана, ако изузмемо уводну белешку, библиографију, индекс имена и белешку о аутору. Кроз сегменте „Погледи”, „Прегледи”, „Портрети” и „Књиге” Марко Паовица доноси одабране „огледе и осврте”, који представљају резултат његовог „проучавања савремене српске књижевне критике”. Иако није „систематски” приступио истраживању, може се рећи да је успео да адекватним и добро организованим избором илуструје своје „континуирано интересовање” за одређене проблеме и теме српске књижевне критике, почев од 1991, којом је датиран најстарији публикован текст, па до 2017. године.

Од четрнаест „огледа и осврта” који се баве поетолошким, методолошким и периодизацијским питањима, те ставовима критичара и критиком конкретних монографија, издваја се и један прилог о општим и актуелним проблемима савремене критике. Ради се, наиме, о „Фрагментима о критици”, где се преиспитује који су задаци критике, каква је њена судбина у контексту постмодернизма и која је улога критичара у датом тренутку (1996. године). У овом краћем осврту проналазимо, дакле, заметке многих метакритичких промишљања господина Паовице, који су развијени у осталим сегментима књиге. Заступајући став по којем је „задатак критике да пронађе пут до средишта дела, декодира његову шифру и омогући интерсубјективни сусрет на темељима сагласности заједничког искуства”, аутор се суочава са новонасталом ситуацијом: